

Петров Олексій Сергійович – ад'юнкт докторантури та ад'юнктури Харківського національного університету внутрішніх справ

Фоміна Тетяна Григорівна - доцент кафедри кримінального процесу факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Особисте зобов'язання як квінтесенція гуманності в системі запобіжних заходів

Згідно ст. 29 Конституції України кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Право на свободу та особисту недоторканність є одним із найважливіших прав людини. Це підтверджується аналізом текстів міжнародно-правових документах у сфері міжнародного співробітництва, зокрема Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод людини 1950 р. (стаття 5), Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. (стаття 9), Загальної декларації прав людини 1948 р. (стаття 3).

Як правильно підкреслюється у науковій літературі, виконання завдань кримінального провадження неможливе без застосування заходів кримінального процесуального примусу й особливого їх різновиду - запобіжних заходів [1, с. 4]. Запобіжні заходи - це заходи забезпечення кримінального провадження, застосування яких супроводжується обмеженням конституційних прав і свобод осіб, які підозрюються (обвинувачуються) у вчиненні кримінальних правопорушень. Ці обмеження стосуються свободи пересування та вільного вибору місця перебування [2, с. 446].

Згідно ст. 176 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) до запобіжних заходів відносяться: особисте зобов'язання; особиста порука; застава; домашній арешт; тримання під вартою. Перелік запобіжних заходів, передбачених у КПК дає змогу уповноваженим суб'єктам органів держаної влади обрати найбільш ефективний з них, беручи до уваги

особливості вчиненого кримінального правопорушення. Законодавцем передбачено три форми їх реалізації: 1) забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків; 2) запобігання спробам будь-якого перешкоджання здійсненню кримінального провадження; 3) забезпечення можливості виконання процесуальних рішень, у тому числі вироку суду [2, с. 448].

Особисте зобов'язання, як різновид запобіжного заходу, полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені статтею 194 КПК України. Аналізуючи правову природу особистого зобов'язання, деякі науковці зазначають, що особисте зобов'язання по суті є альтернативною підписки про невиїзд, яка була передбачена КПК України 1960 року. М.І. Карпенко зазначає, що цей запобіжний захід є насправді модифікованою підпискою про невиїзд [3, с. 124]. Як зазначає В.О. Попелюшко, за своєю суттю та ступенем обмеження прав особи вони мають багато спільного, проте особисте зобов'язання, на відміну від підписки про невиїзд, передбачає собою більше варіантів застосування обмежень, які перелічено в ст. 194 КПК України. Зазначена обставина робить особисте зобов'язання більш прогресивним запобіжним заходом [4, с. 4–6]. Дійсно, слід погодитись із такою думкою. Підписка про невиїзд полягала у відібранні від підозрюваного або обвинуваченого письмового зобов'язання не відлучатися із зареєстрованого місця проживання чи перебування або з місця тимчасового знаходження без дозволу слідчого (ч. 1 ст. 151 КПК України 1960 року). Разом з тим, ніяких інших обмежень для осіб, що дали підписку про невиїзд, законом не було встановлено. А під час застосування особистого зобов'язання можуть застосовуватися й інші обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК України [5].

Особисте зобов'язання - це запобіжний захід, сутність якого полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені ст. 194 КПК. Як показує узагальнення судової практики розгляду слідчими суддями

клопотань про застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання, найпоширенішими з передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України обов'язків, які слідчі судді покладають на підозрюваного, є прибуття до слідчого за першою вимогою; не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає без дозволу слідчого та повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи. Такі заходи особистого зобов'язання як не відвідувати місця, визначені слідчим суддею, застосовуються лише у поодиноких випадках. Інші обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК України свого відображення в ухвалі суду про застосування особистого зобов'язання не знайшли [6].

Слід окремо звернути увагу на той факт, що на відміну від Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, законодавцем за невиконання обов'язків, покладених на підозрюваного або обвинуваченого, вирішується питання про застосування більш суворого запобіжного заходу. Окрім того, на підозрюваного або обвинуваченого накладається грошове стягнення у розмірі від 0,25 до 2 розмірів мінімальної заробітної плати. Відповідно до п. 16 ч. 1 ст. 3 КПК України розмір мінімальної заробітної плати визначається як грошова сума, що дорівнює місячному розміру мінімальної заробітної плати, встановлену законом станом на 1 січня поточного року в якому приймається рішення про застосування заходу.

Окрім того, неможливо не погодитися із думкою О. Бондаренко про ті недоліки, що існують на сьогоднішній день в Україні у процесуальному регулюванні особистого зобов'язання. А саме, у ст. 194 КПК України передбачена можливість судом обмеження у спілкуванні підозрюваного із будь-якою особою [7, с. 66-70]. При цьому на законодавчому рівні не встановлено чітких критеріїв особи із якою можливо обмежувати спілкування підозрюваного, оскільки зі змісту ст. 194 КПК України не зрозуміло, які особи підпадають під цю норму. На нашу думку, це обмеження конституційних прав особи на свободу спілкування, що передбачено Конституцією України. Врегулювання даного питання на законодавчому рівні має видалити деякі

прогалини в правозастосовчому процесі, тим сам сприяти більш якісному застосуванню особистого зобов'язання в якості запобіжного заходу.

З урахуванням вказаного, слід підкреслити, що особисте зобов'язання є найбільш м'яким у системі запобіжних заходів. Разом з тим, застосування особистого зобов'язання дозволяє досягти завдання кримінального провадження а також забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків завдяки незначній мірі процесуального примусу, що характеризує його як найбільш гуманний запобіжний захід. Втім, підняті питання підлягають окремому вивченню або науковому дослідженню.

Література

1. Захарко А. В. Неізоляційні запобіжні заходи в кримінальному процесі України : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. – Дніпропетровськ, 2010. – 20 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково–практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
3. Карпенко М. І. Захист конституційних прав крізь призму заходів забезпечення при здійсненні кримінального провадження / М. І. Карпенко, О. Д. Зоря, О. О. Малова // Юридична наука. – 2013. – № 4. – С. – 121-130.
4. Попелюшко В. О. Запобіжні заходи в новому КПК України : поняття, мета, підстави, порядок та суб'єкти застосування / В. О. Попелюшко // Адвокат. – 2012. – № 9. – С. 4 – 6.
5. Голуб І. Г. Нові види запобіжних заходів згідно з КПК 2012 року // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2013 – № 1(7). : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13hihzkr.pdf>.
6. Узагальнення судової практики розгляду слідчими суддями клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження відповідно до розділу II Кримінального процесуального кодексу України. який набрав законної сили з 20.11.2012 // Судова влада : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : court.gov.ua/sud2190/science_work/rozdil2/doc_22_23/.
7. Бондаренко О. Особисте зобов'язання як форма процесуального забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні // Вісник національної академії прокуратури України. – 2014. – № 2 (35). – С. 66 – 70.